

УДК 378:351:746.1

Тетяна ІВАШКОВА,

*кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена дослідженню сучасних підходів щодо визначення напрямів інтеграції сучасної вищої освіти України до європейського та світового освітнього простору. Автором зосереджується увага на реалізації найбільш вагомих заходів з реформування системи вищої освіти на основі розуміння та наукового осмислення внутрішніх і зовнішніх факторів та характеру їх впливу на цей процес.

Ключові слова: *освітній простір, інтеграційні процеси, тенденції.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні трансформаційні та глобалізаційні процеси охопили всі сфери життєдіяльності українського соціуму, включаючи соціальну, політичну, економічну, правову, культурну та освітню галузі. Актуальний характер проблем, що постають перед світовою спільнотою, зумовлює у першу чергу спільний пошук шляхів модернізації системи освіти і науки як інструменту формування особистості, здатної швидко пристосуватись до сучасного динамічного середовища та бути конкурентоспроможною на ринку праці. Загальноновизнаним є факт, що у більшості розвинених країн модернізація освіти є пріоритетним завданням, який забезпечує соціально-економічний, політичний і науковий розвиток суспільства. Указані тенденції зумовили подальший вибір вектора розвитку

© Івашкова Т.

вітчизняної вищої освіти в напрямку побудови її змісту відповідно до світових і європейських стандартів, що базуватиметься на визначених концептуальних засадах.

Стратегічним завданням вищої освіти в Україні є необхідність оновлення змісту освіти, якості викладання, пошук та застосування новітніх дієвих форм і методів навчання з метою забезпечення високої якості знань сучасного фахівця. Цілком очевидно, що процес інтеграції повинен відбуватись з урахуванням особливостей національної освітньої і культурної ідентичності, не повинен супроводжуватись нівелюванням власне національної освітньої системи, яка акумулювала вагомі досягнення вітчизняної та зарубіжної науки.

Однією з передумов подальшого розвитку сектору освіти і науки є розуміння та наукове осмислення внутрішніх і зовнішніх факторів та характеру їх впливу на цей процес, оцінювання потреб у системних перетвореннях в галузі з урахуванням набутого досвіду міжнародного співтовариства та створення дієвого механізму впровадження новітніх наукових розробок.

Можна констатувати, що існують загальні напрями інтеграційного процесу. Серед основних слід виокремити: забезпечення шляхів адаптації національного законодавства відповідно до законодавства Європейського Союзу, ураховуючи процес укладення та приєднання до міжнародних угод, з метою вироблення спільного механізму реалізації його положень; політична інтеграція та посилення демократичних засад для забезпечення консолідації у суспільстві; економічна інтеграція, у тому числі створення вільного ринку праці в контексті конкурентоспроможності фахівців різних галузей; інтеграція у культурно-освітній та науково-технічній сфері, що зумовлюють введення єдиних стандартів у галузі середньої і вищої освіти та охоплюють перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери; регіональну та галузеву інтеграцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Дослідженню питань реформування змісту сучасної освіти у контексті інтеграції до європейського простору приділяють значну увагу вітчизняні та за-

рубіжні науковці різних галузей. Актуальними є розробки дослідників у сфері формування державної політики та тенденцій розвитку галузі освіти (С. Клепко, В. Кремень, В. Луговий, А. Мазак, Н. Ничкало); тенденції розвитку європейського освітнього простору (Н. Абашкіна, В. Андрущенко, Н. Авшенюк, О. Дубасенюк, О. Локшина, А. Сбруєва, С. Сидоренко, Г. Товканець, Т. Турчина, Т. Фініков), удосконаленню системи вищої освіти в європейських країнах (І. Грищенко, М. Євтух, В. Кремень, Т. Осадча, Н. Ничкало, М. Пальчук, Л. Пуховська, С. Сисоєва, В. Шинкарук); особливостям підготовки фахівців правоохоронних органів у країнах Європейського Союзу (О. Кіреєв, В. Примак, Н. Ринденко) тощо. Вагоме значення у теоретичному і прикладному аспектах дослідження подальшого входження нашої держави у світовий та європейський освітній простір мають висновки учених-компаративістів, які вважають за необхідне виявити спільні та відмінні риси у змісті систем освіти та надати практичні рекомендації щодо впровадження дієвих механізмів удосконалення національної системи. Так, за результатами аналізу провідних освітньо-політичних документів Ради Європи, український компаративіст-науковець Л. Пуховська європейський вимір в освіті розглядає як “потребу зміцнення у молоді почуття європейської своєрідності; розуміння цінностей європейської цивілізації й основ розвитку європейської спільноти, які включають демократію, повагу до прав людини, толерантність та солідарність як результат пізнання “інших”; підготовку молоді до участі у суспільному та господарському розвитку Союзу, усвідомлення його корисності; збагачення знань про історичні, культурні та господарські аспекти країн-членів ЄС” [1, с. 17].

Беззаперечно, звернення до питання прогнозування тенденцій розвитку на сучасному етапі галузі освіти й особливостей їх вияву в умовах світової та європейської інтеграцій є однією з найважливіших проблем педагогічної науки. Їх вирішення дозволить виявити нові підходи та практичні шляхи реалізації освітніх ідей.

Мета статті – проаналізувати сучасні підходи й охарактеризувати особливості основних інтеграційних заходів у галузі вищої освіти з метою підвищення їх ролі в суспільних перетвореннях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальними напрямками розвитку вищої освіти і професійної підготовки на початку ХХІ століття є: посилення діяльності освітніх установ на міжнародному рівні, визнання знань та інформації основою соціальної інтеграції, а їх взаємодію – основою глобальної конкурентоспроможності; реалізація глобальних соціальних та економічних цілей міжнародними організаціями, урядами і парламентами, діловими колами, громадянським суспільством; налагодження діалогу, партнерських відносин як демократичних інструментів формування справедливого світопорядку, інвестування в розвиток вищої освіти з метою забезпечення ефективності підготовки майбутніх фахівців [2, с. 10–11].

Установлено, що у системі української вищої освіти нині актуалізуються такі нові тенденції, явища, процеси, як університетська автономія, академічна мобільність, подвійний диплом, Європейська система перезарахування (трансферту) кредитів (ECTS), нові професійні освітні стандарти, моніторинг якості освіти, рейтинги ВНЗ, оновлення змісту навчання (перегляд і модернізація програм, навчальних матеріалів, літератури, засобів навчання; розробка та впровадження нових навчальних дисциплін із перспективних наукових напрямів, насамперед міжгалузевих і прикладних); комп'ютеризація навчання та управління; синтез науки та освіти; виконання наукових проєктів; система грантів; приватна освіта; конкуренція і конкурентоспроможність ВНЗ різних форм власності; модернізація стратегії і тактики навчально-виховного процесу (побудова його на засадах вільної творчої освіти (Liberal Arts Education), варіантність і свобода вибору в побудові індивідуальної навчальної програми, вибіркові дисципліни, сертифікатні програми, одержання додаткової спеціальності (major & minor), посилення творчої та самостійної складової навчання, демократизація навчання та управління, 100-бальна рейтингова система оцінювання знань студентів, рейтингова оцінка роботи викладача, стимулювання інноваційних методик і форм викладання та виховання; створення спеціальних інноваційно-освітніх центрів; демократизм у стосунках викладачів і студентів, посилення ролі студентського самоврядування); прозорість вступного тестування; відкрита виборність керівних

посад в університеті (від ректора до завідувачів кафедр) та інші [3]. Зважаючи на визначені тенденції та перспективи, основною метою вищої школи в Україні є забезпечення підготовки фахівців будь-якої галузі, що володіють необхідними компетенціями, здатних на високому професійному рівні виконувати визначені завдання, спроможним оволодівати та самостійно аналізувати інформацію, створювати та поширювати знання, творчо розвиватись, самоудосконалюватись, бути мобільними та конкурентоспроможними.

На основі узагальнення поглядів науковців та змісту нормативних документів, що регулюють освітні процеси в європейському освітньому просторі, Г. Товканець виокремлює такі тенденції розвитку вищої освіти: інтернаціоналізація та транснаціоналізація вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, актуалізація та підвищення рівня докторської підготовки, упровадження принципів неперервної освіти, зростання ролі університетів у зміцненні демократичних суспільств і посиленні суспільної єдності, розвиток культури академічної автономії і творчості вищих навчальних закладів як запоруки стійкого саморозвитку, гармонійне поєднання наукових досліджень, бізнесу та практичної підготовки, створення системи соціальної відповідальності [4, с. 29].

У своїх наукових обґрунтуваннях О. Дубасенюк формулює зміст основних тенденцій, які характеризують розвиток вищої освіти наприкінці ХХ століття: спеціалізація, спрямована на формування навичок самостійного пошуку перспективних напрямів методології досліджень і відповідних розробок; перебудова освітнього процесу спрямована на те, щоб засвоєння знань мало творчий характер і заклало б базу для науково-дослідної і конструкторсько-проектної діяльності; посилення диференціації та індивідуалізації освітнього процесу; активний пошук нової методичної системи; упровадження принципів безперервної освіти [5, с. 137–139].

Зважаючи на різноманітність думок та формулювань у даній проблематиці, можна дійти висновку, що дати вичерпний перелік тенденцій – надзвичайно складне заняття з-за неоднорідності і багатofакторності розвитку світового співтовариства. На останньому одинад-

цятому Всесвітньому конгресі товариств з порівняльної педагогіки на тему “Нові виклики, нові парадигми: освіта на шляху в XXI століття” (Південна Корея, 2001) виділялось чотири базові характеристики глобальних процесів у світовому співтоваристві. По-перше, сучасний світ являє собою цілісну соціально-політичну систему. Тому проблеми, що виникають в одній країні, неминуче приводять до змін у інших країнах. По-друге, використання сучасних інформаційних технологій і засобів масової інформації дає можливість людям різних країн та національностей приєднатись до одних і тих же культурних цінностей. Це спричиняє зміну культурних стереотипів та зміщення наголосів у культурній ідентифікації особистості: руйнуються моральні норми і традиції, які склалися в суспільстві, інтенсивно формується світова культура. У результаті активного прагнення культурних співтовариств зберегти свою унікальність виникають конфлікти на між-етнічному і державному рівнях. По-третє, змінюється уявлення людини про простір: він ніби зменшується. Сучасні засоби комунікації дозволяють спілкуватись і працювати на відстані. Тому у всіх галузях життєдіяльності суспільства зростає питома вага міжнародного співробітництва. Створюються реальні передумови для формування єдиного економічного, інформаційного, освітнього простору, для планетарного громадського устрою. По-четверте, знижується роль держави в житті суспільства. Політична й економічна влада все частіше переходить до транснаціональних корпорацій, які починають впливати на траєкторію і характер соціальних, культурних та освітніх процесів у різних країнах та регіонах [1, с. 16].

Вагомого значення набуває тенденція забезпечення якості вищої освіти, побудована на визначених принципах з урахуванням провідних європейських практик. У Європі створені і діють спеціалізовані організації, метою функціонування яких є моніторинг процесу забезпечення якості освіти, а також впровадження та удосконалення стандартів із забезпечення якості вищої освіти і розробка дієвих рекомендацій у цій сфері. Центральне місце серед них посідає Європейська мережа агентств з якості та, зокрема, Європейська Асоціація з гарантування якості у вищій освіті (ENQA).

Основу європейської системи якості освіти складають “Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти”, які дають орієнтири, охоплюючи ключові аспекти успішних заходів із забезпечення якості та розвитку навчальних середовищ і вміщують такі складові: внутрішнє забезпечення якості, зовнішнє забезпечення якості та стандарти щодо діяльності агенцій із забезпечення якості. До стандартів внутрішнього процесу віднесено: політику забезпечення якості; розробку та затвердження програм; студентоцентричне навчання, викладання та оцінювання; зарахування, навчання, визнання кваліфікацій і сертифікацію студентів; викладацький склад; навчальні ресурси та підтримку студентів; управління інформацією; публічну інформацію; поточний моніторинг і періодичний перегляд програм; циклічне зовнішнє забезпечення якості [6, с. 16].

Результати аналізу змісту вказаних стандартів, наукової літератури [7, 8, 9] та нормативної бази дозволяють виділити таку тенденцію розвитку вищої освіти – забезпечення автономії вищих навчальних закладів, з метою підвищення їх ролі в управлінні системою якості освіти, створення кваліфікованого науково-педагогічного середовища, формування позитивного іміджу про навчальні заклади, можливість розширення міжнародних зв’язків на основі співробітництва та відкритості, та, головне, створення дієвої системи колективної відповідальності за якість надання освітніх послуг набувачам.

Про системну діяльність європейської спільноти щодо покращення якості за рахунок надання компетентнісного спрямування розвитку змісту освіти на основі спільної мети та варіативності підходів свідчать проекти та обговорення в наукових дискусіях ідеї компетентної освіти [10; 11]. Реалізація компетентнісного підходу в освіті, зокрема вищій, здійснюється на основі формування у майбутнього фахівця комплексу визначених компетентностей, що не лише передбачають володіння необхідним рівнем знань, умінь і навичок, але і дозволяють використовувати ці знання для успішного вирішення фахових завдань і забезпечують можливість подальшого професійного зростання шляхом отримання освіти наступних рівнів.

Слід зауважити, що процес визначення компетенцій, структурування та обґрунтування їх змісту, який відбувається як на міжнародному, так і на інституційному рівнях, не є завершеним та обумовлений низкою причин. Це дає поштовх для подальших наукових пошуків і трансформації системи вищої освіти.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, слід зазначити, що основними складовими загального інтеграційного процесу розвитку сучасного світу, який відображає об'єктивні тенденції його глобалізації, є процеси інтеграції: знань про людину, суспільство і природу; технологій діяльності людини, технічних і людино-технічних засобів діяльності, а також процеси інтеграції соціально-економічних і науково-технічних систем; політичних, нормативно-законодавчих, екологічних, промислового виробництва, сільського господарства, будівництва і архітектури, транспорту, торгівлі, енергетичного і матеріально-технічного ресурсного забезпечення і збереження, економічних, міжнародної діяльності, інформаційних і телекомунікаційних, безпеки і оборони, культури, охорони здоров'я, спорту, туризму, соціального захисту населення, науки і освіти; а також систем управління функціонуванням і розвитком різних галузей суспільства та їх структурними елементами. Формуючи особистісну і кадрову компоненти цих інтеграційних процесів, система освіти повинна не тільки сама бути залучена у процеси світової соціально-економічної інтеграції, науково-технічної, інноваційно-технологічної і загальнокультурної інтеграції, але й стати їх каталізатором, забезпечити гармонійність, стабільність і передбачуваність їх еволюції, усвідомлення членами суспільства необхідності їх практичної реалізації [12, с. 154]. Отже, реформи в Україні у сфері освіти, зокрема, фахівців прикордонної сфери, повинні бути спрямовані на формування і реалізацію дієвої інтеграційної стратегії та вироблення спільної моделі інтелектуального зростання націй, що заснована на світовій практиці.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Подальшими науковими розвідками у сфері інтеграції національної вищої освіти у європейську освітню спільноту можуть бути актуальні питання надання широкої академічної автономії вищим навчальним закладам,

що забезпечує можливість безпосереднім учасникам освітнього процесу впливати на його зміст, коригувати у зв'язку з вимогами часу та нести персональну відповідальність за його результати.

Список використаної літератури

1. Пуховська Л. П. Перспективи формування світового освітнього простору в XXI столітті / Л. П. Пуховська // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир, 2003. – Вип. 33. – С. 16–18.
2. Мкапа Б. У. Справедливая глобализация: создание возможностей для всех: доклад Всемирной комиссии по социальным аспектам глобализации / Бенджамин Уильям Мкапа, Тарья Халонен // Международная конференция труда, 92 сессия. – Женева : Бюро МОТ, 2004. – 194 с.
3. Онищенко В. О. Інноваційний розвиток національної вищої освіти в умовах інтеграції до європейського освітнього простору [Електронний ресурс] / В. О. Онищенко. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Товканець Г. В. Тенденції розвитку європейської вищої освіти на початку XXI століття / Ганна Василівна Товканець // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: “Педагогіка та психологія”. Випуск 1 (1). – 2015. – С. 28–33.
5. Дубасенюк О. А. Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи / О. А. Дубасенюк // Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матеріали Всеукраїнської конференції. – К. : ІОД НАПН України. – 2011. – С. 135–142.
6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, ухвалені на Міністерській конференції 14–15 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20Ukrainian_by%20the%20British%20Council.pdf
7. Гунченко К. М. Сучасний стан автономії вищих навчальних закладів України / К. М. Гунченко // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Економічні науки. Серія: “Регіональна економіка”. – Вип. 11 (43). – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2014. – С. 84–88.
8. Частник О. С. Університетська автономія: права і відповідальність / О. С. Частник // Вісник Харківської державної академії культури. – Вип. 42. – 2014. – С. 257–265.
9. Крисоватий А. Автономія університету: коди поступу / А. Крисоватий // Психологія і суспільство. – 2014. – № 3. – С. 6–10.

10. Локшина О. І. Становлення “компетентнісної” ідеї в європейській освіті / О. І. Локшина // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 19–33.

11. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : “К.І.С.”, 2004. – С. 15–25.

12. Кучеренко Д. Г. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу : монографія / Д. Г. Кучеренко, О. В. Мартинюк. – К. : ІПК ДСЗУ, 2011. – 312 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016.

Ивашкова Т. А. Тенденции развития европейского пространства высшего образования

Статья посвящена исследованию современных подходов к определению направлений интеграции современного высшего образования Украины в европейское и мировое образовательное пространство. Автором концентрируется внимание на реализации наиболее значимых мероприятий по реформированию системы высшего образования на основе понимания и научного осмысления внутренних и внешних факторов и характера их влияния на этот процесс.

Ключевые слова: образовательное пространство, интеграционные процессы, тенденции.

Ivashkova T. O. Trends in European Higher Education

The article deals with contemporary approaches to identifying areas of modern higher education integration of Ukraine into the European and world educational space. The author focuses on the implementation of the most important measures to reform the higher education system on the basis of understanding and scientific understanding of internal and external factors and the nature of their influence on the process.

The strategic objective of higher education in Ukraine is a need to update the content of education, quality of teaching, search and use of new

effective forms and methods to ensure high quality of modern knowledge of specialist. It is clear that the integration should take place allowing for the national educational and cultural identity should be accompanied by the proper leveling of the national education system, which has accumulated considerable achievements of domestic and foreign science.

One of the prerequisites for the further development of the sector of education and science is understanding and scientific understanding of internal and external factors and the nature of their influence on the process, evaluation of needs of systemic changes in the sphere of experience of the international community and creation of an effective mechanism for implementation of the latest scientific developments.

We can conclude that there are common areas of the integration process. Among them we should highlight the main areas: providing ways of adapting national legislation in accordance with EU legislation, including the process of concluding and accession to international agreements, development of a common mechanism for implementing its provisions; political integration and strengthening of democratic principles for consolidation in society; economic integration, including the creation of a free labor market in the context of competitive specialists in various fields; integration of cultural, educational and scientific-technical sphere, causing the introduction of uniform standards in secondary and higher education and include training, science, culture, art, technical and technological spheres; regional and sectoral integration.

Far and away, the major problem of pedagogy is application to the issue of prognostication trends of development at the modern stage of education and peculiarities of their manifestation in the global and European integration. Solution of them will identify new approaches and practical ways to implement educational ideas.

Keywords: *educational environment, integration processes, trends.*